

Н. М. ІленкоORCID <https://orcid.org/0000-0001-7293-0432>**О. М. Бойченко**ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1079-5719>**Н. В. Іленко-Лобач**ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9213-9883>*Полтавський державний медичний університет***СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ****N. M. Ilenko, O. M. Boychenko, N. V. Ilenko-Lobach***Poltava State Medical University***SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF HIGHER EDUCATION
GRADUATE STUDENTS OF POLTAVA STATE MEDICAL UNIVERSITY
UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL**

Анотація. Соціально-психологічна адаптація – це процес подолання проблемних ситуацій особистістю, в ході якого вона використовує набуті на попередніх етапах свого розвитку навички соціалізації, що дозволяє їй взаємодіяти з групою без внутрішніх або зовнішніх конфліктів, продуктивно виконувати провідну діяльність, виправдовувати рольові очікування і, при цьому, самостверджуватись, задовольняти свої основні потреби. Життя людини тісно пов'язане з її професійною діяльністю, тому немає нічого більш важливого, аніж правильний вибір життєвого шляху та майбутньої діяльності. Для реалізації кожної людини, як соціального елемента, необхідно знайти своє місце в соціумі, що в подальшому дозволить реалізувати себе повною мірою, відчути радість від праці, яку виконуєш.

Процес адаптації особистості здобувачів до освітнього процесу в умовах воєнного стану – довгий і складний, а часом навіть дуже проблематичний. Він характеризується повною відмовою від звичного способу життя та входженням у нове невідоме доросле життя, в якому необхідно думати не тільки про навчання, а й про те, як вижити під час війни, убезпечити себе та своїх рідних, допомогти армії та країні.

Сьогодні колектив кафедри терапевтичної стоматології ПДМУ працює в офлайн-, змішаному та онлайн-режимі (на платформі Zoom). Змішана форма навчання складається з трьох ключових компонентів, таких, як: лекції, практичні заняття та безпосереднє спілкування викладача зі здобувачами (індивідуальна робота). Наразі лекційний матеріал представлений у формі презентацій та коротких конспектів усіх лекцій на сайті кафедри. Що ж до практичних занять, то тут також є зміни: передусім викладачі приділяють час психолого-педагогічній підтримці студентів, адже військові дії, повітряні тривоги та перманентний тривожний стан перешкоджають відчуттю «базової безпеки», необхідної для ґрунтовного засвоєння навчального матеріалу. За сприятливих умов (відсутність повітряних тривог та відключень електроенергії) значно збільшується час на опанування практичних навичок (робота з пацієнтами), щоб компенсувати недоліки виключно дистанційного навчання на початку війни. Викладачі кафедри індивідуально підходять до оцінювання кожного студента, адже сьогодні вони можуть готуватися до заняття в умовах тривалої відсутності світла, Інтернету, мобільного зв'язку.

Успішна соціально-психологічна адаптація до освітнього процесу в умовах воєнного стану забезпечує подальший розвиток здобувача освіти як особистості та майбутнього професіонала. Від того, наскільки швидко та ефективно здобувачі освіти подолають перешкоди в ході оволодіння професійними компетенціями, залежить, як вони реалізують свої здібності у сфері професійної діяльності та поза нею. В подальшому розвитку проблеми соціально-психологічної адаптації здобувачів планується розробити шляхи вирішення та вдосконалення методичних напрацювань, що надасть можливість кращого сприйняття ситуації в даний час.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація; здобувачі освіти; змішана форма навчання.

Abstract. Socio-psychological adaptation is the process of overcoming problematic situations by an individual, during which he uses the socialization skills acquired at the previous stages of his development, which allows him to interact with a group without internal or external conflicts, to perform leading activities productively, to justify role expectations and, at the same time, to assert oneself, to satisfy one's basic needs. A person's life is closely related to his professional activity, so there is nothing more important than the right choice of life path and future activity. For the realization of each person as a social element, it is necessary to find his place in society, which in the future will allow him to fully realize himself, to feel the joy of the work he performs.

© Н. М. Іленко, О. М. Бойченко, Н. В. Іленко-Лобач

The process of adapting the personality of the applicants to the educational process in the conditions of martial law is long and difficult, and sometimes even very problematic. It is characterized by a complete rejection of the usual way of life and entering into a new unknown adult life, in which it is necessary to think not only about education, but also about how to survive during the war, to protect oneself and one's relatives, to help the army and the country.

Today, the team of the Department of Therapeutic Dentistry of the State Medical University works in offline, mixed and online mode (on the Zoom platform). The mixed form of education consists of three key components: lectures, practical classes and direct communication between the teacher and the students (individual work). Currently, the lecture material is presented in the form of presentations and short summaries of all lectures on the website of the department. As for practical classes, there are also changes here: first of all, teachers devote time to psychological and pedagogical support of students, because military actions, air alarms and a permanent state of anxiety prevent the feeling of "basic security" necessary for thorough learning of educational material. Under favorable conditions (absence of air raids and power outages), the time to acquire practical skills (working with patients) is significantly increased to compensate for the disadvantages of exclusively distance learning at the beginning of the war. The teachers of the department individually approach the evaluation of each student, because today they can prepare for classes in the conditions of a long-term absence of light, Internet, and mobile communication.

Successful socio-psychological adaptation to the educational process in the conditions of martial law ensures the further development of the student of education as an individual and a future professional. How quickly and effectively students of education overcome obstacles in the course of mastering professional competences depends on how they realize their abilities in the field of professional activity and outside it. In the further development of the problem of socio-psychological adaptation of applicants, it is planned to develop ways of solving and improving methodical studies, which will provide an opportunity for a better perception of the current situation.

Key words: social-psychological adaptation; education seekers; mixed form of education.

Вступ. Соціальна адаптація – це взаємозумовлений процес пристосування індивіда до соціального середовища і пристосування суспільства до потреб особистості через їхнє задоволення. Відповідність між рівнем соціальних потреб і рівнем їх задоволення визначає рівень соціальної адаптації. Проблема адаптації вважається міждисциплінарною і посідає важливе місце серед вітчизняних та зарубіжних психологів при її вивченні, але залишається ще багато невивченого у розумінні сутності, видів та структури цього феномену, а також чинників, що її зумовлюють. На філософському рівні процес адаптації можна розглянути як взаємодію саморозвинутої та самокерованої системи, що спрямовані у напрямку розвитку системи в деяких умовах середовища. Розуміння адаптації має різні значення, залежно які аспекти розглядаються науковцем – біологічні чи соціальні. Розгляд адаптації здобувача на різних рівнях допускає виділення біологічної, фізіологічної та психологічної адаптації. Успіх адаптації в різних умовах існування визначається адаптивним психофізіологічним рівнем та індивідуальними особливостями здобувача.

Соціально-психологічна адаптація – це процес подолання різних проблемних ситуацій людиною, в ході якого вона використовує здобуті на різних етапах свого розвитку навички соціалізації, що дозволяє їй взаємодіяти з групою без внутрішніх або зовнішніх конфліктів, продуктивно виконувати основну діяльність, виправдовувати свої очікування і, при цьому, самостверджуватись, задовольняти свої основні потреби. Наукові роботи, де розглядається поняття адаптації, вперше описані в роботах Ч. Дарвіна. Під поняттям адаптації вчений

розглядав фізіологічні зміни, які дають можливість оптимізувати перебування особи в нестандартних обставинах, що не відповідають потребам людини. Зміни, що відбувалися в організмі людини, описували такі вчені, як: У. Кеннон, Г. Сельє, І. П. Павлов, Л. А. Орбели, й цілий ряд інших відомих науковців, але особливо можна було виділити Кеннона, який вважав, що людський організм є біологічною субстанцією, яка здатна пристосуватися до будь-яких умов середовища. Також український вчений-педагог С. У. Гончаренко розглядав адаптацію як психолого-педагогічне явище, зміни чутливості органів чуття в результаті пристосування до сили діючих подразників. Оскільки майже все життя людини пов'язане з її професійною діяльністю, тому немає нічого більш важливого, аніж правильний вибір майбутньої професійної діяльності. Для реалізації кожної людини, як соціального елемента, необхідно знайти своє місце в соціумі, що в подальшому дозволить реалізувати себе повною мірою, відчувати радість від праці, яку виконуєш.

Мета статті – розглянути особливості соціально-психологічної адаптації здобувачів вищої освіти при змішаній формі навчання в сучасних умовах військового стану.

Теоретична частина. Російсько-українська збройна агресія та повномасштабні бойові дії на території нашої Батьківщини призвели до цілого ряду нових життєвих проблем, політичних, фінансово-економічних, соціально-психологічних, екологічних, гуманітарних наслідків. Завдані масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, скорочення робочих місць, зменшення купівельної спроможності, міграційна криза, зруй-

нована екологія, а головне – тисячі людських жертв і мільйони скалічених доль – це реалії сьогодення. Сучасні несприятливі умови в Україні значно почали загострювати проблему адаптації здобувачів вищої освіти до навчальної діяльності, підвищили вимоги до її якості та ефективності сприйняття в реальному житті [3]. Під час війни соціальна адаптація здобувачів освіти значно ускладнюється. Соціальна адаптація студентів до освітнього процесу є основою їх подальшого становлення. Вона включає не тільки пристосування до нових умов навчання та отримання знань, а й до нового соціального оточення, нових умов проживання, та в цілому до життя під час війни. Кожен студент повинен пристосуватися до нових умов, які диктує сьогодення, при цьому бути мобільним, активним та самостійним, вміти планувати свою роботу та чітко розподілити час. Отримані вміння та навички для здобувача стануть фундаментом для кар'єрного зростання, формування життєвих принципів та ідеалів. Саме тому питання соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до навчання та її особливостей в умовах воєнного стану є дуже актуальним на сьогодні [2]. Соціально-психологічна адаптація є необхідною умовою функціонування суспільства як єдиного соціального організму, оскільки передбачає включеність особистості в соціальне середовище через набуття статусу, місця в соціальній структурі суспільства. В теперішніх умовах адаптація може бути пов'язана з чималими труднощами, до яких відносяться нереалізовані очікування швидкого досягнення успіху, які обумовлені недооцінкою труднощів, практичного досвіду і переоцінкою значення теоретичних знань здобувача.

Від успішності соціальної адаптації здобувача до самого процесу навчання в умовах воєнного стану багато в чому залежить його подальший розвиток як особистості та як майбутнього професіонала. Від того, наскільки швидко та ефективно він подолає перешкоди під час оволодіння професійними компетенціями, залежить, як він реалізує свої здібності у сфері професійної діяльності та поза нею. Теоретичним підґрунтям дослідження соціально-психологічної адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту постають загальні положення про: адаптацію та адаптивні характеристики особистості (Г. Балл, Ф. Березін, О. Кокун, Л. Лепіхова, О. Мороз, А. Налчаджян, С. Посохова, В. Розов, Т. Титаренко, А. Фурман); адаптацію особи в умовах суспільних трансформацій (Є. Головаха, О. Донченко, О. Лактіонов, В. Моргун,

Н. Паніна, О. Солодухова, Т. Титаренко); соціальну адаптацію як безперервний процес, пов'язаний із кардинальними змінами діяльності індивіда та його соціального оточення (О. Асмолов, І. Булах, В. Гриценко, В. Казначєєв, В. Лебедев, О. Леонтьєв, К. Обуховський, Г. Хомич та ін.); адаптацію як процес поступового перетворення суспільних норм та ідеалів в особистісні установки й цінності (Г. Дьяконов, М. Єрмоленко, О. Мороз, Г. Ковальов, Л. Шпак). В. Петровський як показники адаптації розглядає співвідношення адаптивності/неадаптивності, що визначає відповідність/невідповідність між цілями особистості або системи й результатами, що досягаються у процесі діяльності. Розгляд процесу соціально-психологічної адаптації до умов і наслідків воєнного конфлікту як взаємодії передбачає розвиток саме таких системних якостей спільноти, як життєстійкість, психологічна пружність, групова ефективність тощо. Ці системні якості мають різний рівень розвитку на різних етапах соціально-психологічної адаптації, та розуміються як здатності до побудови продуктивних систем взаємодії. Поняття адаптації розглядається на різних рівнях: груповому та індивідуальному, з позиції «людина – середовище», та точки зору соціального оточення, різної взаємодії та взаємопроникнення різних культурних спільнот.

Процес адаптації студентів до навчального процесу в умовах військового стану – довгий та доволі складний, а часом і проблематичний. Для нього характерна повна відмова від звичного способу життя та входження у нове доросле життя, в якому необхідно думати про здобування професії, про те, як вижити під час війни в країні, убезпечити себе та своїх рідних, допомогти армії. В більшості українських студентів він розпочався ще два роки тому, коли перед системою вищої освіти України постали серйозні виклики. Спочатку звичне студентське життя змінила пандемія коронавірусу, а потім повномасштабна війна. З початком вторгнення адміністрація ПДМУ прийняла рішення продовжити навчання в дистанційній формі, а потім перейти на змішану форму. При цьому керувалися такими нормативно-правовими актами: Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII, Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р., Листом МОН України «Про організацію освітнього процесу» від 25.02.2022 р. № 1/3277-22.

Соціальна адаптація визначається як безперервний процес активної адаптації людини до умов

соціального середовища. Виділяють чотири стадії цього процесу в умовах нового соціального середовища, сформованого у воєнний час, такі, як: початкова стадія, стадія терпимості, акомодация та асиміляція. Основними формами соціальної адаптації студентів до навчання в умовах війни є формальна, суспільна та дидактична. До її особливостей можна віднести обов'язковість, етапність, тривалість та індивідуальність. Основними проблемами соціальної адаптації здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є: важкий психоемоційний стан студентів, відсутність мотивації навчання, обладнання та доступу до Інтернету, страх перед майбутнім (працевлаштування, місце проживання). Наукові пошуки щодо вирішення проблеми соціально-психологічної адаптації і вироблення психологічних стратегій адаптації спільноти до умов та наслідків військового конфлікту ґрунтуються на аналізі стану розробленості проблеми адаптації в психології, сутності соціально-психологічної адаптації з погляду різних наукових позицій та підходів. Також відзначаються показники, що пов'язані з переосмисленням ситуації, ефективності вирішення важких ситуацій, у тому числі у навчальній і професійній діяльності. Психологічна адаптація як соціально зумовлена суспільним характером зміна навколишнього середовища та людської свідомості, психіки впливає на ефективність адаптивної діяльності через формування цілей і програм, надає динаміці цієї діяльності індивідуального емоційного забарвлення. Соціальна адаптація здобувачів поділяється на: професійну, що проявляється у пристосуванні до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу, а також у формуванні навичок самостійності в навчальній і науковій роботі; соціально-психологічну, що передбачає пристосування особистості до групи, взаємовідносин у ній, формування власного стилю поведінки. Сучасні дослідники розглядають явище соціально-психологічної адаптації як рух від пасивного пристосування до побудови системи продуктивної взаємодії особистості й середовища та визначають її як активний процес використання суб'єктом стратегій і способів оволодіння ситуацією, в який свій внесок роблять як особистість, так і інший (індивідуальний чи груповий) суб'єкт, які взаємно адаптуються і творять єдиний адаптивний простір.

Зрозумілим є те, що здобувачів вищої освіти, як і всіх інших громадян нашої держави, не оминули

психологічні та психічні наслідки життя в період повномасштабної війни. Швидкість адаптації та її ефективність багато в чому залежать від психоемоційного стану самих студентів. Це особливо актуально для осіб з окупованих територій, які переживають за своїх рідних та близьких, що переїхали чи залишилися там. Успішне вирішення даної ситуації пов'язане з розвитком психологічної служби закладу вищої освіти, де навчається студент. В нашому університеті розроблено систему заходів, що сприяють соціальній адаптації здобувачів до навчання в умовах воєнного стану. Це робота з комплектування академічних груп, виступи викладачів у групах, бесіди з психологом тощо. Важливе значення має проведення культурних заходів – тематичні вечори, спортивні змагання, творчі конкурси. Активна спільна діяльність науково-педагогічних працівників та здобувачів дозволяє усвідомити свою значимість, знайти підтримку, співрозмовника [4]. Основним завданням науково-педагогічних працівників стало не тільки вміння донести теоретичний матеріал, а також здатність підтримати та розпалити жагу до здобування знань, розвитку своїх здібностей.

В умовах воєнного стану здобування освіти відходить на задній план. Майже всі студенти, які перебувають у важких життєвих обставинах, втрачають мотивацію до навчання. Їх пріоритети кардинально змінюються. На перше місце виходить безпека та пристосування до виживання в нових умовах. Для підвищення мотивації студентів до навчання в умовах війни необхідно проводити різні бесіди та акцентувати увагу на важливості здобуття професійних навичок. Підвищити мотивацію до навчання допоможе оптимізація навчального процесу за допомогою різноманітних інформаційно-комунікативних технологій та організація ефективної системи оцінювання. При цьому необхідно враховувати особливості здобувачів вищої освіти [1]. На даний час використовуються різні форми та методи навчання. Різні умови дозволяють виявити недоліки та переваги різних форматів здобуття вищої освіти, тобто у будь-якому випадку її якість після війни повинна зрости. Окрім того, в умовах інформаційної війни важливим є розвиток в учнів критичного мислення та вміння розпізнавати дезінформацію.

Соціально-психологічна адаптація до умов воєнного конфлікту відбувається як адаптація до соціально напруженого середовища, що постійно змінюється, тому важливо змістити акцент із стану

адаптованості на властивості адаптивності особи і спільноти, які пов'язані із такими конструктами, як життєстійкість, психологічна пружність, групова ефективність. Таким чином розробка теоретико-методичних засад дослідження соціально-психологічної адаптації спільноти, застосування та переінтерпретація відповідних теоретичних положень у контексті адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту дозволять виробити психологічні стратегії адаптації, які постануть науково обґрунтованою основою для активізації колективних зусиль із підвищення рівня індивідуальної та колективної адаптації, стануть потужним інструментом запобігання негативним наслідкам воєнного конфлікту на двох рівнях – спільноти як структурної одиниці суспільства і життєдіяльності особи в значущому для неї середовищі. Отримані наукові результати та їх упровадження в систему будуть сприяти розвитку суспільства в Україні, подоланню негативних соціально-психологічних наслідків воєнного конфлікту та суспільно-політичних протистоянь. Ця здатність виражається в поведінці, що використовує спільнота в процесі адаптації до нових теперішніх умов, зокрема до наслідків воєнного конфлікту. Стресо- та життєстійкість, ефективні психологічні стратегії, групова ефективність, психологічна пружність, соціальна підтримка постають чинниками так званої «позитивної» адаптації. Намагання сприйняти воєнний конфлікт та подолання його наслідків надають можливість для розгляду різних моделей адаптації, та намагатися зрозуміти, чим вони відрізняються, які психологічні стратегії кращі для подолання наслідків військової агресії в нашій країні.

Сьогодні колектив кафедри терапевтичної стоматології ПДМУ працює в офлайн-, змішаному та онлайн-режимі (на платформі Zoom). Змішана форма навчання складається з трьох ключових компонентів, таких, як: лекції, практичні заняття та безпосереднє спілкування викладача із здобувачами (індивідуальна робота). Наразі лекційний матеріал представлений у формі презентацій та коротких конспектів усіх лекцій на сайті кафедри. Що ж до практичних занять, то тут також є зміни: насамперед викладачі приділяють час психолого-педагогічній підтримці студентів, адже військові дії, повітряні тривоги та перманентний тривожний стан перешкоджають відчуттю «базової безпеки», необхідної для ґрунтового засвоєння навчального матеріалу. За сприятливих умов (відсутність повітряних тривог та відключень електроенергії) зна-

чно збільшується час на опанування практичних навичок (робота з пацієнтами), щоб компенсувати недоліки виключно дистанційного навчання на початку війни. Викладачі кафедри індивідуально підходять до оцінювання кожного студента, адже сьогодні вони можуть готуватися до заняття в умовах тривалої відсутності світла, Інтернету, мобільного зв'язку. Але недооціненим залишається психоемоційний стан здобувачів освіти, який погіршує засвоєння великих обсягів нового матеріалу. Тому під час офлайн-занять викладачі забезпечують підтримку кожного здобувача, створюють належні умови для засвоєння матеріалу, проводять пару з ефективним відпрацюванням практичних навичок. Отже, під час дії правового режиму воєнного стану в Україні перед учасниками освітнього процесу постає ряд нових викликів, які змушують бути більш гнучким у плануванні проведення пари, викладанні, оцінюванні. Незважаючи на деякі проблемні питання з дистанційним навчанням, таке навчання робить освіту більш доступною для різних верств населення. Вища освіта повинна бути доступною для всіх на основі здібностей кожного із здобувачів. Вона має зміцнювати у студентів вищої школи практичні навички та теоретичні засади, які необхідні для вирішення конфліктів; для колективної праці і планування загальних цілей і спільного майбутнього з іншими, та для активної участі у житті суспільства.

Військові дії тривають, та, попри всі негаразди та жахи війни, життя продовжується, а разом з ним і освітній процес. Незважаючи на несприятливі умови, на кафедрі терапевтичної стоматології активно та плідно функціонує наукова група. Викладачі та студенти працювали в творчому тандемі. Звісно, якість «воєнного навчання» ми зможемо повністю оцінити тільки після закінчення війни. Проте вже зараз можна стверджувати, що змішана форма навчання забезпечила неперервність навчального процесу. А комбінація різних форм і методів навчання в розрізі дисципліни «Терапевтична стоматологія» дозволяє поєднувати безпеку, високий рівень теоретичних знань та практичних умінь, необхідних майбутнім лікарям.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Успішна соціально-психологічна адаптація здобувача до освітнього процесу в умовах воєнного стану забезпечує подальший його розвиток як особистості та майбутнього професіонала своєї справи. Від того, наскільки швидко та ефективно здобувачі освіти подолають перешкоди в ході ово-

лодіння професійними компетенціями та сприйняття теоретичного матеріалу, залежить, як вони в майбутньому реалізують свої здібності у сфері професійної діяльності та поза її межами. В подальшому для вирішення розвитку проблеми со-

ціально-психологічної адаптації здобувачів вищої освіти планується розробити разом із психологами шляхи вирішення та вдосконалення методичних напрацювань, що надасть можливість кращого сприйняття ситуації в даний час та вирішення проблем.

Список літератури

1. Каськов І. В. Теоретичні аспекти формування стресостійкості студентів ВНЗ до негативних чинників навколишнього середовища / І. В. Каськов // Вісник Національного університету оборони України. – 2020. – № 1 (54). – С. 104–110.

2. Левченко М. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану / М. Левченко, С. Феденько, Ф. Форостян // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2022. – Вип. 52, т. 2. – С. 185–192.

3. Пшук Н. Г. Деякі індивідуально-психологічні предиктори формування професійної дезадаптації лікарів хірургічного та терапевтичного профілю / Н. Г. Пшук, А. О. Камінська // Український вісник психоневрології. – 2014. – Т. 22, № 1 (78). – С. 84–87.

4. Labrague L. J. Psychological resilience, coping behaviours and social support among health care workers during the COVID-19 pandemic: A systematic review of quantitative studies / L. J. Labrague // J. Nurs. Manag. – 2021. – Vol. 29 (7). – P. 1893–1905. DOI 10.1111/jonm.13336.

References

1. Kas'kov, I.V. (2020). Teoretychni aspekty formuvannya stresostiykosti studentiv VNZ do nehatyvnykh chynnykiv navkolyshn'oho seredovishcha [Theoretical aspects of the formation of stress resistance of university students to negative environmental factors]. *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National University, 1(54), 104-110* [in Ukrainian].

2. Levchenko, M., Feden'ko, S., & Forostyan, F. (2022). Osoblyvosti sotsial'noyi adaptatsiyi zdobuvachiv vyshchoyi osvity do osvith'oho protsesu v umovakh voyennoho stanu [Peculiarities of social adaptation of students of higher education to the educational process in the conditions of martial law]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences, 52(2), 185-192* [in Ukrainian].

3. Pshuk, N.H., & Kamins'ka, A.O. (2014). Deyaki indyvidual'no-psykholohichni predyktory formuvannya profesynoyi dezadaptatsiyi likariv khirurhichnoho ta terapevtychnoho profilyu [Some individual psychological predictors of the formation of professional maladjustment of surgical and therapeutic doctors]. *Ukrayins'ky visnyk psykhonevrolohiyi – Ukrainian Bulletin of Psychoneurology, 22, 1(78), 84-87* [in Ukrainian].

4. Labrague, L.J. (2021). Psychological resilience, coping behaviours and social support among health care workers during the COVID-19 pandemic: A systematic review of quantitative studies. *J. Nurs. Manag., 29(7), 1893-1905*. DOI 10.1111/jonm.13336.

Отримано 23.05.2023.
Рекомендовано 06.06.2023.

Електронна адреса для листування: olgaboichenko@ukr.net